

TULKKAUKSEN JA MONIKIELISYYDEN ARKEA TAMPERELAISESSA KIELIMAISEMASSA

Koskinen, Kaisa (toim.): *Tulkattu Tampere*. Tampere University Press, 2013. 335 s.

Tulkattu Tampere -teoksen kannessa on tuttu tamperelaismaisema: Tammerkoski ja sen rannoille levittyvä kaupunkikeskusta Keskustorin kivirakennuksineen. Talvisen maiseman yläpuolella valkoista taivasta vasten piirtyy hentoa kirjoitusta, josta tarkemmin katsottuna erottuu sanoja: rivi toisensa jälkeen toistuva *hello* sekä siellä täällä hieman tummemmalla korostuen muunkielisiä tervehdyksiä kuten *tere*, *ciao* ja *bonjour*. Kansikuvan voi tulkita kielimaisemaksi, jossa valtakielen, *lingua franca* -englannin rinnalla ja usein siitä erottuvana kuulee ja näkee muitakin kieliä. Kielimaisema on siis monikielinen, ja vaikka englannin ”harmaa massa” tuntuu hallitsevan, muut kielet kiinnittävät huomiomme, koska niitä havainnoi harvemmin tai koska ne kuulostavat ja näyttävät eksoottisilta.

Kun monikielisyys on nyky-Tampereella tai missä tahansa globalisoituneessa ympäristössä arkipäivää, myös kääntäminen ja tulkkaus – translaatorinen toiminta – ovat sitä. Kaisa Koskinen toimittama artikkelikokoelma *Tulkattu Tampere* käsittelee paikallisen tilanteen kautta tätä globaalia ajankuvaa. Teoksen aiheena on Tampere translationaalisen tilana eli kääntämisen ja tulkkauksen toimintaympäristönä, ja sen tekstit kuvaavat erilaisia kulttuurienvälisen ja monikielisen toiminnan muotoja Tampereen kaupunkiseudulla. Tarkastelun kohteena ovat siis ”tilat, joissa tapahtuvaan kanssakäymiseen monikielisyys tuo omat haasteensa” (s. 21). Täten teos osallistuu ajankohtaiseen käännös-, yhteiskunta- ja kielitieteelliseen tutkimukseen, joissa kaikissa tila eri muodoissaan herättää kiinnos-

tusta niin paikkana, konkreettisena, fyysisenä alueena kuin ihmisten olemisen ja toiminnan muodostamana ympäristönä.

Tulkattu Tampere edustaa käännöstieteellistä suuntausta, kääntämisen sosiologiaa, jossa käännöstekstien tai -prosessien analyysin sijaan tarkastellaan kääntämiseen ja tulkkaukseen vaikuttavia toimijoita ja toimintaa eli sitä yhteiskuntaa, jossa kääntäminen ja tulkkaus tapahtuvat. Kääntämisen sosiologinen suuntaus voidaan nähdä jatkumona oppialan kehityksessä, jossa on edetty kieli- ja tekstivertailusta kulttuurien ja yhteiskunnan vaikutusten tutkimiseen (vrt. Chesterman 2000). Kirjan toimittanut Kaisa Koskinen on itse kansainvälisesti nimekäs kääntämisen sosiologian tutkija, joka on perehtynyt esimerkiksi translaatoriseen toimintaan instituutioissa (esim. Koskinen 2011 ja 2013). *Tulkattu Tampere* ei kuitenkaan ole suunnattu yksinomaan tiedeyhteisölle, vaan päämääränä on yleistajuisempi esitys, missä teos mielestäni onnistuu.

Teos on ajankohtainen myös siksi, että nykykäännöstutkimuksen kohteeksi valikoituvat erilaiset kääntämisen ja tulkkauksen arkiset käytännöt, kuten ei-ammattimainen kääntäminen (ks. esim. Susam-Sarajeva & Pérez-González 2012) sekä käännettyjen tekstien tavallisuus ylipäätään. Kuvaten tulkkauksen arkea erilaisissa palvelu- ja vuorovaiikutustilanteissa *Tulkattu Tampere* muodostaakin mielenkiintoisen parin erään toisen tutkimussuunnan kanssa, jossa selvitetään, missä määrin arjessa kohdatut tekstit itse asiassa ovat käännöksiä (ks. Salmi 2010, 2014). Käännökset kun ympäröivät meitä muun muassa tv-tekstitysten, tuoteselosteiden ja internet-sivujen muodossa (Salmi 2014).

Tulkkaus puolestaan on arkipäivää erilaisissa asioimistilanteissa. Kuten *Tulkattu Tampere* havainnollistaa, kuka tahansa voi monikielissä arjessa päästä osalliseksi tulkkausviestinnästä joko sivustaseuraajan, tulkin, asiakkaan tai muun toimijan roolissa.

Tulkattu Tampere on artikkelikokoelma, jossa ”tamperelaispainotteinen” joukko tulkkeja, muita monikielisen viestinnän ammattilaisia ja tutkijoita kuvaa ja analysoi translatorista tilaa paitsi tutkimuksen, myös omakohtaisen käytännön kokemuksen kautta. Artikkeleita on 13, ja ne on jaettu neljään lukuun: ”Taustaa”, ”Asioiden hoitoa ja välittämisen tiloja”, ”Koulu ja monikielisyys” sekä ”Yhteisöt ja yhteisöllisyys”. Teos tuottaa hyvin perustellun, selkeän ja monipuolisen kokonaisuuden käsiteltävästä aiheesta. Kieliasultaan se on sujuva ja lähestymistavaltaan yleistajuinen.

Teoksen käännöstieteelliseen sidokseen johdatellaan taustoittavan luvun kahdessa ensimmäisessä artikkelissa. Kaisa Koskisen *Johdanto: Tampere translationaalisenä tilana* osoittaa aiheen ajankohtaisuuden paitsi käännöstieteessä myös sosiologiassa. Pekka Kujamäen *Käännöskulttuurit: näkökulma Tampereen translationaaliin tiloihin* sitoo aiheen edelleen teoreettiseen viitekehykseen. Erityisen mielekäs kirjan tematiikan kannalta on Kujamäen kuvaus arkisen translatorisen toiminnan implisiittisyydestä (s. 32): hän esittää oivallisia kysymyksiä eräässä liikenneonnettomuudessa todennäköisesti tapahtuneeseen tulkkaus- ja käännösviestintään liittyen, kuten missä vaiheissa ja muodoissa onnettomuuden jälkiseuramuksiin liittyi tulkkausta ja kuka tulkkasi. Kysymykset herättävät lukijan kiinnostuksen arkiseen ”monikulttuuriseen viranomaistyöhön”, joka tapahtuu uutisten tuolla puolen. Kujamäen teoreettinen artikkeli käännöskulttuurin kuvauksena toimii hyvänä johdantona teoksen muille teksteille, jotka nimenomaan kuvaavat

Tampereen käännöskulttuuria eli sitä, miten eri yhteisöt, yhteiskunta ja instituutiot ovat järjestäneet kääntämisen ja tulkkauksen. Tampereen monikielisyttä taustoittaa puolestaan Harry Lönnrothin artikkeli *Tampereen kielet – ja maailman*. Artikkelin luo kielihistoriallisen näkökulman Tampereeseen ja piirtää kielimaiseman ensin kaksi- ja sittemmin monikielisestä kaupungista.

Toisessa luvussa viisi kirjoittajaa kuvaa, millaisia translationaalisia tiloja syntyy erilaisen arkisten asioiden hoitamisen yhteyteen. Tuija Kinnusen *Oikeusturva, oikeustulkkaus ja translationaali tila* -artikkelin aiheena on tulkkaus osana oikeudenkäyntiä ja oikeusturvan tuottamista. Anna Mäntysen *Asioimistulkkaus maahanmuuttajien terveyspalveluksissa Tampereella* puolestaan kuvaa, miten asioiden hoitaminen terveydenhuollossa sujuu onnistuneesti tulkin välityksellä. Tulkin näkökulma on vahvasti edustettuna Jaana Vuoren artikkelissa *Se on siinä. Asioimistulkit monikulttuurisessa tilassa*, jossa esitetään kiinnostavaa pohdintaa tulkin tehtävistä muun muassa vuorovaikutuksen koordinoijana. Kun tulkkaus on soljuvaa ja asiointi etenee, tulkin toiminta on huomattomaa. Näkyvämpää siitä tulee silloin kun tulkki esimerkiksi selittää keskustelijoiden tai omaa toimintaansa. Tulkin ammattitaitoon ja viestinnällisiin keinoihin kuuluu puhujien ei-kielisten piirteiden, kuten äänensävyyn, simulointi ja tunnetiloihin eläytyminen. Vuori antaa esimerkin katseen kohdistamisesta (s. 143): eräässä tilanteessa tulkki suuntasi katseensa, ammattisääntöjä noudattaen, alkuperäisen puhujan mukana kolmanteen osapuoleen eikä häneen, jota asia koski, mikä ei kuitenkaan vuorovaikutuksen kannalta ole mielekästä. Seija Laalo-Ristolän artikkeli *Tekijät toimivan tulkkeskuksen takana* esittelee tamperelaisen asioimistulkkauksen ydintä, Pirkanmaan tulkkeskuksen toimintaa ja arkea. Luvun viimeisessä artikkelissa *Maa-*

hanmuuttajaneuvonta tulkkaa Tamperetta Kristiina Teiss kertoo vähemmän tunnetusta, asioimistulkkauksista lähellä olevasta toimenkuvasta, nimittäin maahanmuuttajien omakieliset (maahanmuuttajataustaiset) neuvot. Kinnusen, Mäntysen ja Vuoren artikkelien taustalla on tutkimuksia, joissa keskeisiä ovat toimijoiden haastattelut (esimerkiksi tulkit ja viranomaiset) sekä viestintätilanteiden havainnointi (esimerkiksi oikeudenkäynti ja maahanmuuttajien terveystalvelujen vastaanotto). Artikkelit antavat paikoin tarkkaa kuvausta tulkin roolista eri työyhteisöissä muun muassa viestintätilanne-esimerkkien kautta. Samoin työn haasteita nostetaan esiin (esimerkiksi mielenterveystalvelutilanteiden tulkkauks). Uskonkin, että kirjan lukijalle syntyy näiden artikkelien kautta monipuolinen ja realistinen kuva asioimistulkin työstä.

Kolmannessa luvussa käsitellään jälleen keskeistä monikielistä ympäristöä, koulua. Ikään kuin noudatellen Lönnrothin jakoa kaksi- ja monikieliseen Tampereeseen luvun artikkeleista ensimmäinen kuvaa monikielistä ja toinen kaksikielistä toimintaympäristöä. Sirkku Latomaan artikkeli *Tamperealaiskoulujen translationaaliset käytännöt* pohtii niitä haasteita, joita monikieliset kouluyhteisöt kohtaavat liittyen monenlaisiin käännös- ja tulkkaustarpeisiin, kuten tiedottaminen ja keskustelujen tulkkaminen. Zea Klingelin-Orrenmaan tapaustutkimus *Tampereen ruotsalaisen koulun kielelliset käytännöt* puolestaan antaa tarkan kuvan Tampereen ruotsalaisen koulun kielellisestä historiasta ja nykytilanteesta. Kummankin artikkelin taustalla on kysely- ja haastattelututkimus, joissa pääsevät ääneen muun muassa koulujen henkilökunta, oppilaat sekä tulkkaustralvelujen järjestäjä.

Viimeisessä luvussa kuvataan translatorista toimintaa ja monikielisyttä erilaisissa yhteisöissä, seurakunnassa ja työelämässä, sekä julkisessa tilassa. Sari Hokkasen artikkeli *Tulkki keskellä hengellistä kokemusta:*

simultaanitulkkauks Tampereen helluntaiseurakunnan kokouksessa kertoo, että tulkkauks on helluntaiseurakunnassa tavanomainen keino välittää hengellistä sanomaa muun muassa maahanmuuttajille ja vaihto-opiskelijoille. Hokkanen määritteleekin tässä kontekstissa tulkkauksen tehtäväksi kokemuksen välittämisen ja hengellisyyden omakohtaisen kokemisen perinteisen tulkin neutraaliuden sijaan. Tulkkauksesta siirrytään kielimaisemaan luvun seuraavien ja samalla teoksen viimeisten artikkeleiden myötä. Elina Karppisen artikkeli *Monikielisyysden tilat tamperelaisessa työyhteisössä* havainnollistaa monikielisen työyhteisön yksipuolista kielimaisemaa, *lingua franca* -englannin kautta toimivaa viestintää. Kaisa Koskisen *Turistina Hervannan kielimaisemassa: käännetyyden jäljillä* raportoi kielimaisematutkimuksesta, jossa selvitettiin kääntämisen visuaalisia ilmentymiä eli tekstejä, jotka ovat esillä julkisissa tiloissa ja joissa viesti pyritään välittämään toistamalla se useammalla kielellä.

Artikkelien erityisenä ansiona pidän sitä, että ne valottavat tulkkauksuön arkea ja tekevät näkyväksi siinä esiintyvää toimintaa ja toimijoita mutta myös käännös- ja tulkkauksviestinnän tai sen puuttumisen ongelmia ja toisaalta toimivuutta (vrt. Latomaan ja Mäntysen artikkelit). Tietopohjaltaan teos sopii siis mainiosti oppikirjaksi kääntäjä- ja tulkkikoulutukseen sekä eri toimintaympäristöjen opinahjoihin, kuten terveydenhuolto- ja sosiaalialat. Lisäksi teoksen katsauksenomaisuus ja yleistajuinen kuvailevuus saa aikaan sen, että se sopii laajalle, suomea ymmärtävälle yleisölle, joka on kiinnostunut monikielisestä yhteiskunnasta. Kuten edellä mainitsen, kirja antaa monipuolisen kuvan asioimistulkin työstä ja sopii siksi hyvin kääntämisen, tulkkauksen ja monikielisen viestinnän koulutukseen esimerkiksi työelämäkurseille. Samoin kirjaa voi suositella tulkkauksen sidosryhmiä kouluttaville tahoille, kuten maahanmuutta-

janeuvonta, terveydenhuolto ja oikeuslaitos, sekä viranomaisille ja monikielisille yhteisölle toiminnan kehittämiseen. Kuitenkin tutkimussuuntautunut lukija voi jäädä kaipaamaan joidenkin artikkeleissa raportoitujen tutkimusten tarkempaa taustoitusta, esimerkiksi metodien ja aineiston esittelyä. Maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden näkökulmaa, kuten Koskinen johdannossa toteaa, kirjan annista uupumaan, mikä ei ole tavatonta tulkkaustutkimuksessa yleensäkin.

Vuorovaikutuksen eri osapuolten, siis myös maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden roolia ja toimintaa saisi tulevassa tutkimuksessa valotettua esimerkiksi vuorovaikutus- ja keskusteluanalyttisellä lähestymistavalla. Tällöin voidaan vastata muun muassa siihen, millaisia puheenvuoroja osapuolten välille rakentuu ja, laajentamalla näkökulmaa multimodaaliseksi, miten tulkki ja tulkattavat käyttävät puheen lisäksi muita ilmaisukeinoja. Tällöin oltaisiin translaatorisen toiminnan tarkastelun mikrotasolla, viestinnän rakentumisessa sekunti sekunnilta, kun taas *Tulkatussa Tampereessa* painopiste on perustellusti ja selkeästi makrotasolla eli toiminnan laajemmasta mitataavasta. Toinen kiehtova alue on kielimaisematutkimus, ja kuten Koskinen itse toteaa (s. 316), visuaalis-tekstuaalisen maiseman tutkimuksesta seuraava tarpeellinen askel olisi kieliäänimaiseman kartoittaminen. On kuitenkin huomattava, että tällöin havainnoinnin kohteena olisivat ihmisten väliset (yksityiset) keskustelut, joiden tallentaminen on suurempi eettinen kysymys kuin julkisten tekstien, kuten mainosten, valokuvaaminen. Yksityisyyden varjeleminen on myös yksi syy sille, miksi asioimistulkkaustilanteista on vaikeaa saada keskusteluaineistoa.

Tulkattu Tampere vahvistaa suomenkielistä tieteellistä diskurssia kehittämällä muun muassa

suomenkielistä käänntieteilistä termistöä. Keskittymällä tulkkausviestintään se muodostaa tarpeellisen lisän suomenkieliseen käänntieteiliseen kirjallisuuteen. Samalla siitä voivat kiinnostua myös sosiolingvistiikan, soveltavan kielitieteen ja yhteiskuntatieteiden tutkijat, koska aihepiiriin liittyvät muun muassa monikielisyys, kielipolitiikka ja maahanmuuttajien kotoutuminen.

Ydinaluettaan, monikielisen yhteiskunnan translaatorista toimintaa, *Tulkattu Tampere* esittelee monipuolisesti, ja teoksesta käy hyvin ilmi, miten moninaisia tehtäviä (asioimis)tulkkausviestintä pitää sisällään: se ei ole pelkkää kielirajojen ylittämistä vaan myös kulttuuriseikkojen selittämistä, asiakkaan tukemista ja neuvontaa, kokonaisviestin ja kokemuksen välittämistä – kaiken kaikkiaan se on ihmisestä välittämistä (vrt. Koskinen johdanto-artikkeli, s. 13).

Maija Hirvonen

FM, tohtorikoulutettava

Helsingin yliopisto, saksan kääntäminen

maija.hirvonen@helsinki.fi

vt. yliopisto-opettaja

Tampereen yliopisto, Saksan kieli,

kulttuuri ja kääntäminen

LÄHTEET

- Chesterman, A. (2000). Kriitikko ja käänntösefektit. Teoksessa O. Paloposki & H. Makkonen-Craig (toim.), *Käänntökirjallisuus ja sen kritiikki* (s. 62–78). Helsinki: Yliopistopaino.
- Koskinen, K. (2011). Institutional translation. Teoksessa Y. Gambier & L. van Doorslaer (toim.), *Handbook of Translation Studies* (Vol 2) (s. 54–60). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Koskinen, K. (2013). Social media and the institutional illusions of EU communication. *International Journal of Applied Linguistics* 23(1) (s. 80–92).
- Salmi, L. (2010). ‘Translations around us’ – the amount of translated text in everyday life. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* (Vol. 4). Saatavissa: <https://sktl-fi.directo.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-4-2010/> (18.6.2014)
- Salmi, L. (2014). Käännökset ympärillämme. [Seminaariesitelmän kalvot.] Helsingin yliopiston käännöstieteen tutkijaseminaari, Helsinki 5.5.2014.
- Susam-Sarajeva, S. & Pérez-González, L. (toim.) (2012). Non-Professionals Translating and Interpreting. Participatory and Engaged Perspectives. Special Issue of *The Translator* 18(2).